
M.A. Meyer, Judaism within Modernity. Essays on Jewish History and Religion

Review by: אביתר פריזל

Zion / ציון, Vol. ג' (תשס"ג), חוברת ב' (סח), pp. 271-274

Published by: [Historical Society of Israel](#)

Stable URL: <http://www.jstor.org/stable/70039308>

Accessed: 28/11/2011 05:27

Your use of the JSTOR archive indicates your acceptance of the Terms & Conditions of Use, available at

<http://www.jstor.org/page/info/about/policies/terms.jsp>

JSTOR is a not-for-profit service that helps scholars, researchers, and students discover, use, and build upon a wide range of content in a trusted digital archive. We use information technology and tools to increase productivity and facilitate new forms of scholarship. For more information about JSTOR, please contact support@jstor.org.

Historical Society of Israel is collaborating with JSTOR to digitize, preserve and extend access to *Zion* /.

<http://www.jstor.org>

Michael A. Meyer, *Judaism within Modernity. Essays on Jewish History and Religion*, Wayne State University Press, Detroit 2001, 411 pp.

מיכאל מאיר בולט בין חוקרי תולדות עם ישראל המתמחים בעת החדשה. מחקריו מתמקדים בתולדות יהודי גרמניה, התפתחות הדת היהודית בהשפעת הלכי הרוח של העולם המודרני, שאלת הזהות היהודית בעת החדשה, ועוד. נושאים אלה עמדו במרכז ספרו הראשון, *The Origins of the Modern Jew. Jewish Identity and European Culture in Germany, 1749–1824*, שהופיע בשנת 1967. מאיר חזר לנושא הזהות היהודית מתוך גישה כוללת יותר בספרו *World Jewish Identity in the Modern World*, שראה אור בשנת 1990. במקביל, התעמק המחקר בנושא המעוּגן בהיסטוריה של יהודי גרמניה, נושא הקרוב ללב: תולדות התנועה הרפורמית ביהדות המודרנית. בשנת 1988 פרסם מאיר חיבור מקיף: *Response to Modernity. A History of the Reform Movement in Judaism* (נוסח עברי: בין מסורת לקדמה – תולדות תנועת הרפורמה ביהדות, ירושלים תש"ן). בין הפרסומים המקיפים בעריכתו נציין את הספר *Ideas of Jewish History*, משנת 1974, אנתולוגיה מוערת של השקפות היסטוריוגרפיות יהודיות מתקופת הבית השני ועד למחצית השנייה של המאה העשרים, ואת הספר תולדות יהודי גרמניה בעת החדשה. חיבור זה הופיע בארבעה כרכים בעריכתו (יחד עם מיכאל ברנר כעורך-משנה) בשלוש שפות (עברית, אנגלית וגרמנית), ויש בו מסות של מיטב החוקרים בתחום זה. חיבור זה על יהודי גרמניה ממשיך את מחקריו הקודמים של מאיר על ההיסטוריה של יהודי גרמניה. האוסף הנדון כאן כולל עשרים ושניים מאמרים, שפורסמו בשנים 1975–1999. נושאי המחקרים משקפים בצורה נאמנה את תחומי התעניינותו של המחקר, והוא אף חילק את הלקט על פיהם: היסטוריוגרפיה יהודית, תולדות יהדות גרמניה, תנועת התיקונים בדת באירופה. מאיר הוסיף לכרך חלק רביעי: 'יהדות אמריקה'. אף שהוא חי ופועל בקרב יהודי ארצות הברית, מתברר שחקר תולדות יהודי ארצות הברית העסיק את מאיר פחות מאשר התחומים האחרים שבכרך. שני מאמרים מטפלים בציונות במחנה הרפורמי היהודי-האמריקני, ומאמר אחד דן בקליטת מלומדים יהודים מגרמניה בארצות הברית בתקופת הרייך השלישי. מאמר נוסף, 'German-Jewish Identity in Nineteenth-Century America', יש בו עניין רב ביותר. מאיר מתאר את גלגוליה של המודעות היהודית-הגרמנית בקרב המהגרים היהודים מן הארצות הגרמניות ואת שלבי האמריקניזציה שעברו עליהם. לדבריו, בואם של המוני מהגרים ממזרח אירופה למן שנות השמונים של המאה ה-19 חיזק את המודעות הגרמנית של השכבה הוותיקה יותר, ושימש אמצעי להבחין בין 'ותיקים' לבין מהגרים יהודים חדשים שבאו ממזרח אירופה.

סגנונו של מאיר ראוי לתשומת לב: מבנה מאמריו הגיוני ופשוט, הוא נזהר מן המילה המיותרת, ומעל הכול, הוא יודע להסביר סוגיה היסטורית מורכבת באופן צלול וענייני. דוגמה לכך הוא המאמר '“Scripture or Spirit?”: The Revelation Question in German-Jewish Thought of the Nineteenth Century'. המאמר הוא אחד החשובים שבאוסף, יצירה אינטלקטואלית כבדת משקל, המציגה את נושא המאמר בבהירות רבה.

בעבודתו המדעית מרבה מאיר להיעזר בהשוואה לתהליכים אינטלקטואליים או דתיים שהתרחשו בציבור היהודי בארצות שונות. שיטה פורייה זו הניבה אצל מאיר כמה מחקרים מעניינים מאוד, דוגמת המאמרים: 'The German Model of Religious Reform and Russian Jewry', שפורסם בשנת

1985; 'Jewish Religious Reform in Germany and Britain', *שופיע בשנת 1999*: German; 'Jews: Some Perspectives on Their History', משנת 1994.

ניתוח החומר התיעודי ועיבודו נעשים אצל מאיר על פי הגישה ההיסטורית, לעתים אפילו המיקרו-היסטורית, אך מסקנותיו הן לרוב בתחום ההגות: מאיר מתכוון לתרום בדרך כלל להגות היהודית המודרנית, להגות הדתית או להגות ההיסטורית. נציין לדוגמה את המאמר 'The Question of Continuity in Jewish History', שופיע במקורו בעברית (גשר, אביב-קיץ [1979], עמ' 14-21). מבחינה זו קרוב מאיר לזרם המרכזי בהיסטוריוגרפיה המודרנית, המבקש להציב מסקנות בעלות משמעות גם להווה מתוך חקר העבר. המסר של מאיר הוא בתחום החיים הדתיים של היהדות המודרנית, עם דגש על היהדות הליברלית-הרפורמית. האמביוולנטיות הנרמזת כאן אינה מקרית: הזרם שמאיר קשור אליו בארצות הברית הוא הזרם הרפורמי, אך הזיקה האידאית המשתקפת מתוך עבודותיו היא אל הליברליזם היהודי האירופי.

כמה מאמרים בקובץ מוקדשים לנושאים בתחום מערכת היחסים שבין היהודים לבין החברה הסובבת, בעיקר בגרמניה. ראויים לתשומת לב מיוחדת המאמר 'Jews as Jews versus Jews as Germans: Two Historical Perspectives', שופיע בשנת 1991; והמאמר 'German Political Pressure and Jewish Religious Response in the Nineteenth Century', מעניין במיוחד המאמר משנת 1994 'Should and Can an "Antiquated" Religion Become Modern?: The Jewish Reform, Movement in Germany as Seen by Jews and Christians', הון במערכת היחסים בין יהודים לגרמנים במאה ה'י"ט בתחום ההבנה (בעצם, חוסר ההבנה) הדתית. מאיר מסכם כדלהלן:

כשקוראים מה שהיה לסופרים הגרמנים השונים במאה ה'י"ט לומר על תנועת הרפורמה ביהדות, אנו שואלים שוב ושוב אם לא נמצא סופר נוצרי בולט כלשהו שהתבונן על תנועת תיקוני הדת ביהדות התבוננות חיובית, בדומה לדרך שבה ראו היהודים הרפורמים את עצמם: כתחייה וכמודרניזציה מצליחה של אמונה עתיקת ימים. לצערי, עלי להודות שלא מצאתי אף אחד, אף לא בין הליברלים ביותר שבין התאולוגים הנוצרים הבולטים בגרמניה, שהיה מודע לקיומה של מטרה משותפת בינו לבין היהדות המתחדשת, או שחש כי התנועה היהודית לתיקונים בדת עסקה במלאכה דומה לזו שלו עצמו בתוך הנצרות... בגרמניה לא התפתח פלורליזם דתי אמתי בין נוצרים לבין יהודים. יהודי גרמניה השיגו במהלך המאה ה'י"ט שוויון חוקי ומדיני, אבל הדת היהודית מעולם לא זכתה להכרה כשווה לנצרות. רק היהודים עצמם האמינו שהיהדות מסוגלת להגיע להתפתחות אמיתית ועצמאית בעולם המודרני. הנוצרים לא הסכימו לכך (עמ' 220).

בין המאמרים בקבוצה זו ראוי לציין עוד מחקר היסטורי: 'Jewish Political Leadership in Nazi Germany', משנת 1999. מאיר מתאר את הדרך המלנכולית וחוסרת הסיכוי, ויחד עם זאת האמיצה והדורות הכבוד, של מנהיגי הציבור היהודי בגרמניה עד 1943.

כמה מן המסקנות של החלק הזה, המרבה לדון ביחסים האינטלקטואליים בין היהודים לבין הנוצרים, ניתן למצוא במקום אחר: 'אף שהאנטישמיות נחלשה מאז מלחמת העולם השנייה, היא ממשיכה למלא תפקיד חשוב בקביעת הזהות היהודית', כתב מאיר בסיכום ספרו *Jewish Identity in the Modern World* (עמ' 84), שופיע בימים שלווים יותר, בשנת 1990. ייתכן שמאיר היה מנסח את הדברים ביתר חריפות לו סיכם את עמדתו בראשית המאה הכ"א. יש התוהים אם ביטויים חדשים של שנאת

ישראל אינם מתפתחים באירופה על רקע הסכסוך הערבי-הישראלי במזרח התיכון. ייתכן שנושא רגיש זה עדיין אינו בשל לראייה מסכמת, אך המציאות המתפתחת מצדיקה התייחסות מפקחת וחסרת אשליות לתקוות להיחלשותה של האנטישמיות בעולם המערבי.

שני המאמרים הראשונים של האוסף עוסקים בהגדרת התקופה המודרנית בתולדות עם ישראל, נושא שמספר העמדות בו הוא כמעט כמספר המלומדים. מאיר המנוסה נכנס לשדה מוקשים זה בזהירות מרבית ואולי אף מופרזת. לדוגמה, מאיר מתייחס רק בעקיפין ובזהירות לטיעון שהיה מרכזי במחשבתו ההיסטורית של שמואל אטינגר, והתקבל על דעת רבים מתלמידיו הקרובים לאסכולה הירושלמית בהיסטוריוגרפיה היהודית: הדעה שהחברה היהודית, גם במזרח אירופה וגם במערבה, נשאה אופי מודרני בארצות שבהן הייתה נוכחות יהודית מאורגנת. לפי תפיסה זו, עד למלחמת העולם השנייה התייצבו יהודים בין נושאי הסמאות הרעיוניות החדשות והתפקידים הכלכליים המתקדמים ביותר בארצות מושבם. המודרניזציה במזרח אירופה אמנם איחרה לבוא אחרי זו שבמערבה, ורבות מן הארצות המוסלמיות נכנסו לעידן המודרני רק במאה עשרים, ולעתים באופן חלקי בלבד. בכל מקום שבו חיו יהודים הם נמנו עם אותם החוגים שנפתחו לתמורות העידן החדש, בעיקר בתחום החברתי והכלכלי. מבחינה זו, מצדדי רעיון 'הפרודוקטיביזציה' של היהודים, שנועד להביא ל'נורמליזציה' הכלכלית של החברה היהודית, העידו על חוסר הבנה ביחס למצבו החברתי האמיתי של הציבור היהודי. המבנה החברתי-הכלכלי של החברה היהודית לא היה 'נורמלי', מכיוון שהיה מודרני יותר בהשוואה לחברה הסובבת – ולא להפך. מאיר מציין בצדק, אם כי דרך אגב, שאותה 'נורמליזציה' שעליה דיברו חוגי דעות יהודים ולא-יהודים שונים לא הייתה למעשה אלא הליכה כלכלית-חברתית אחורה.

ואולם מעל לדיון על העידן המודרני בתולדות עם ישראל מרחפת שאלה היסטוריוגרפית עקרונית יותר: האם להתייחס לתקופה זו התייחסות ערכית או התייחסות פורמלית בלבד? במילים אחרות, האם המושג מודרניזציה בתולדות עם ישראל פירושו גם 'התקדמות' היסטוריונים העוסקים בתולדות עם ישראל בעת החדשה נכנסים כאן לסתירה שקשה להימנע ממנה. מצד אחד, הרוח הנושבת בהיסטוריוגרפיה המודרנית בכלל היא אנטי-היסטוריוציסטית: מאורעות המאה הכ' מטילים צל כבד על כל ניסיון להפיק לקחים העשויים להבהיר את העתיד, או אפילו את ההווה, מתוך הבנת העבר. מצד אחר, זרמים מרכזיים בהיסטוריוגרפיה היהודית בת-זמננו הם היסטוריוציסטיים בתוכנם, אפילו אם החוקרים עצמם אינם מודעים לכך. אלה מבין ההיסטוריונים המצדדים בהשתלבות של החברה היהודית בסביבה הכללית; בהתאמת הדת היהודית על אמונותיה ומעשיה לדרשות ולאפשרויות של החיים המודרניים; או בשובו של העם היהודי לארץ ישראל – באחד הכיוונים הללו או בכמה מהם גם יחד, כולם מצדדים בתיוקן זה או אחר בחיים היהודיים, דהיינו ב'פרוגרס', בקדמה.

תמונה אמביוולנטית זו מסתבכת עוד יותר: גם אלה המקבלים, באופן מפורש או בעקיפין, את הגישה ההיסטוריוציסטית ביחס להיסטוריה היהודית המודרנית, גם הם אינם מסכימים תמיד איש עם רעהו מה בדיוק היא המודרניזציה הרצויה של החברה היהודית, במשמעות הערכית של המושג. בין ציונות לרפורמה דתית קיים פולמוס הנוגע לעצם הראייה של עתיד העם היהודי. ויכוח דומה התנהל בעבר בין שני הזרמים הנזכרים לבין תנועת העבודה היהודית. למחקריו של מיכאל מאיר סממנים היסטוריוציסטיים ברורים, ואין ספק שהוא מאמין ומצדד בשילוב של ציונות עם תיקוני דת ביהדות המודרנית, ואף מצביע במחקריו על תהליכי התקרבות בין שני זרמים אלה. כפי שצוין לעיל, לתחוית זו יש כנראה סיכוי טוב יותר בקרב יהודי התפוצות מאשר בקרב החברה היהודית במדינת ישראל.

לאור גישתו ותחומי מחקריו של מאיר, היינו מצפים שיתייחס לסוגיה נוספת. אחרי כמאה וחמישים שנות נסיגה, היהדות ה'ישנה', האורתודוקסית, מתפתחת מחדש, מתרחבת, מתמלאת ביטחון, וקוראת תיגר על דרכי האמונה האלטרנטיביות שצמחו ביהדות למן המאה ה'ט' ואילך, באירופה ולאחר מכן באמריקה. רוב החוקרים מסכימים שהתחדשותו של המחנה הקרוי אורתודוקסי היא אחד התהליכים החשובים ביותר בחיים הפנימיים של החברה הישראלית בימינו. התעוררות זו נותנת את סימניה המובהקים גם בקרב הקיבוצים היהודיים בתפוצות, וביניהם יהודי ארצות הברית. ניתן לומר שהשפעת החברה החרדית בישראל על יהדות ארצות הברית עולה בהרבה על חדירתה של התנועה הרפורמית האמריקנית לתוך החברה הישראלית. נקודה אחרונה זו ראויה לתשומת לב: דווקא בתנאים נוחים כל כך, במדינת ישראל, טרם הצליחה תנועת תיקוני הדת להתבסס, אך לא ההיסטוריונים ולא הסוציולוגים הצליחו עד כה להציע הסבר משכנע לכך. נקווה שנזכה לתרומתו של מיכאל מאיר גם לגבי נושא זה, על ביטוייו הרבים.

אכן, בלקט מאמריו יש רמז אחד, רמז ביקורתי, על ההתפתחויות הדתיות במדינת ישראל: בדברו על הוגים דתיים יהודיים במאה הכ', מביע מאיר צער על כך שבמדינת ישראל לא צמח עדיין הוגה דתי בעל שיעור קומה (עמ' 108, במאמר 'The German Jews: Some Perspectives on their History' משנת 1994). מעניין היה לשמוע את תגובתו המפורשת יותר של המחבר ביחס לעידן החדש שנפתח בנושא 'יהדות ומודרניות' בדור האחרון. בין כך ובין כך, מכל האמור לעיל עולה, שלקט המאמרים שלפנינו הוא עשיר, מעניין ומעורר מחשבה.

אביתר פריזל